

ФІДБЕК У СИСТЕМІ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наукова стаття розкриває теоретичні особливості визначення поняття “фідбек” у системі освіти, окреслює перспективи та проблеми функціонування фідбеку в навчальному процесі. Базуючись на детальному дослідженні наукових доробок вітчизняних на зарубіжних учених, аналізі науково-методичної літератури з визначеної проблематики, автори надають визначення поняття “фідбек”, розкривають особливості фідбеку в навчальному процесі, аналізують види, фокус та функції зворотного зв'язку. У статті наведено аналіз результатів опитування 90 освітян Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та вчителів початкових і середніх загальноосвітніх шкіл Мелітополя та Мелітопольського району Запорізької області. Анкетування було проведене за допомогою Google-форми. У статті надається детальний аналіз відповідей респондентів щодо видів фідбеку, які преважують у їхній педагогічній діяльності, його фокусу та функцій, а також технологій та ресурсів, які респонденти використовують для надання фідбеку в навчальному процесі. Так, більшість педагогів сприймають зворотний зв'язок у навчанні через його пряме значення, як інформацію про власну реакцію на виконання завдання учнем або студентом, що використовується як основа для вдосконалення. Згідно з результатами дослідження, вчителі надають перевагу усному відгуку. Автори роблять висновок, що зворотний зв'язок має бути конструктивним і орієнтованим на досягнення учнів, та окреслюють подальші перспективи дослідження, які включають підвищення обізнаності вчителів щодо надання фідбеку через тренінги та факультативні курси в педагогічних університетах, визначення стратегій надання зворотного зв'язку в режимі онлайн. Результати дослідження закладають основу для подальшого дослідження фідбеку як невід'ємної частини навчання та викладання.

Ключові слова: конструктивний фідбек, здобувачі освіти, види фідбеку, фокус та функції фідбеку, якість освіти, професійний розвиток, викладачі ЗВО, вчителі шкіл.

Упродовж останніх років освіта України зазнає значних викликів, пов'язаних із реформуванням усіх її сфер, підтриманням безперервності освітнього процесу та його цифровізації, необхідністю запровадження дистанційного навчання, забезпеченням його якості в умовах карантинних обмежень, запроваджених через пандемію COVID-19, спричинену коронавірусною хворобою SARS-COV-2. Зазначені виклики, своєю чергою, спричиняють рух від традиційного навчання в бік студентоцентрованого освітнього середовища. Цей процес зумовлює пошук ефективних способів оцінювання набутих компетентностей тих, хто навчається, підвищення їхньої активності, відповідальності, саморегуляції, мотивації до отримання знань, покращення загальної якості освіти, застосування дієвих інструментів взаємодії в системі “викладач/учитель – здобувач освіти”. Одним із таких інструментів осучаснення освітнього процесу є використання фідбеку.

Як свідчить аналіз зарубіжних досліджень і публікацій з цієї тематики, вивченню проблеми надання/отримання фідбеку в системі освіти присвячена солідна кількість наукових праць. Так, P. Binu, A. Su Bergil, J. Hattie, M. Henderson, L. Mandouit, D. Nicol, C. Nyiramana, M. Ovando, S. Quinton, T. Smallbone, H. Timperley, E. du Toit розглядали фідбек як інструмент підвищення якості навчання та розвитку саморегуляції тих, хто навчається; S. Ansari, J. Archer, G. Hardavella, N. Mandhane, S. Shrivastava вивчали роль фідбеку для підвищення якості медичної освіти; C. Evans, Md. Mamoon-Al-Bashir аналізували можливості надання фідбеку з метою розвитку педагогічної майстерності викладачів у закладах вищої освіти; A. González, V. Kim описували використання фідбеку під час електронного навчання (e-learning); D. Carless, D. Boud, Ch. Masantiah схарактеризували особливості сприйняття фідбеку тими, хто навчається.

Водночас, на відміну від зарубіжних досліджень, прослідковуємо зовсім невелику кількість робіт вітчизняних учених, присвячених окресленій проблемі (І. Барабашова, М. Золочевська, О. Коренев, О. Лук'яненко, Н. Олійник). Тому виникає певна суперечність між необхідністю застосування якісного фідбеку як у традиційному, так і в електронному навчанні та недостатньою розробленістю специфіки його використання з точки зору вітчизняної педагогіки, що й зумовило **мету дослідження** – дослідити особливості сприйняття фідбеку викладачами університету та вчителями початкових і середніх загальноосвітніх шкіл. Під час дослідження автори поставили перед собою завдання проаналізувати науково-методичну літературу з визначеної проблематики, надати визначення, розкрити особливості, описати види фідбеку, його фокус та функції, а також дослідити досвід використання фідбеку в навчальному процесі учасниками проведеного опитування.

Фідбек є невід'ємною складовою навчального процесу. Значні напрацювання в питаннях теоретичного вивчення фідбеку призвели до формулювання таких його дефініцій: 1) “інформування учня про його навчання” [2, с. 232]; 2) “триєдина комбінація основних дій, які забезпечують продуктивну взаємодію студентів і викладача: спостереження, обговорення і зворотний зв'язок” [4, с. 218]; 3) “зауваження, виправлення, коментарі, а також інформація, що надаються тим, хто навчається, у вигляді оціночної реакції вчителя на виконання ними будь-якого навчального завдання” [1, с. 137]; 4) “інформація, яку учні отримують у відповідь

на певні дії в процесі освіти, та яка співвідноситься з процесами та результатами навчання та виховання” [3, с. 125]; 5) “інформація, яка надається адресантом (вчителем, однолітками, батьками, самим собою) щодо аспектів власної діяльності або розуміння матеріалу” [8, с. 81].

Інші дослідники наголошують на тому, що фідбек, з одного боку, допомагає тим, хто навчається, отримати різноманітну інформацію про себе своїми очима та очима інших [5, с. 37], зрозуміти її і використовувати для покращення власних результатів і стратегій навчання та підвищення мотивації [7, с. 1316]. З іншого боку, отриманий учителем фідбек є цінним інструментом особистісного зростання та потужним стимулом для роздумів, оскільки саме відгуки здобувачів освіти спрямовують діяльність учителя, роблять її більш ефективною, визначають напрями для майбутнього професійного вдосконалення [10, с. 755].

Отже, фідбек є важливим компонентом успішного навчання, оскільки інформація, отримана на його основі, спрямовує і покращує діяльність як учителя, так і учнів, допомагаючи зменшити розрив між наявними поточними та бажаними результатами навчання. Зауважимо, однак, що фідбек відіграє мотивуючу і стимулюючу роль тільки за умови, якщо він наданий позитивно і сприймається конструктивно, тобто: коментарі викладача/вчителя надані вчасно, не є цілком негативними (супроводжуються похвалою, заохоченням) і стосуються результатів діяльності, а не особистості студента/учня, а здобувачі освіти добре розуміють, що від них очікують, здатні порівняти свій фактичний рівень навчальних досягнень із передбачуваним рівнем/стандартом та ідентифікувати наявний між ними розрив, вживають активних заходів щодо усунення цього розриву. Саме тоді фідбек стає конструктивним.

Серед інших видів фідбеку виділяють вербальний і невербальний, негайний і відкладений, усний і письмовий, формальний і неформальний, формуючий і підсумковий, індивідуальний і груповий, традиційний і електронний, позитивний і негативний, наданий однолітками фідбек і фідбек, наданий самому собі.

Таким чином, можна різноманітнити навчальний процес, надаючи різні види фідбеку, але при цьому важливо не забувати про його фокус. Коли вчитель робить фокусом фідбеку досягнутий прогрес, а не допущені помилки, в учнів виникає відчуття задоволення, впевненості у власних силах, прагнення досягти нових успіхів, що і є підґрунтям для розвитку саморегуляції [6, с. 9]. Здатність здобувачів освіти до саморегуляції, своєю чергою, передбачає вміння контролювати і активно управляти власним навчанням, самостійно й адекватно оцінювати себе, виправляти власні помилки, співвідносити цілі навчання з досягнутими результатами [11, с. 34].

Процес надання/отримання фідбеку завжди має двосторонній характер, адже його ефективність залежить як від викладача/вчителя, так і від здобувача освіти і може бути знижена внаслідок наявності таких бар'єрів: узагальненість і відсутність конкретики в наданні фідбеку; відсутність порад щодо подальшого вдосконалення результатів з боку вчителя; відсутність поваги до джерела фідбеку; страх зіпсувати дружні стосунки з колегами/учнями/вчителем/однолітками, засмутити їх; захисна поведінка/опір під час отримання фідбеку; невеликий час, місце або простір, де було надано фідбек; нестача впевненості в реципієнта або його особисте негативне ставлення до джерела фідбеку [9, с. 330].

Підсумовуючи сказане вище, доходимо висновку, що, незважаючи на перераховані бар'єри, фідбек є беззаперечно цінним інструментом підвищення якості сучасної освіти, а дослідження сприйняття фідбеку педагогами відіграє важливу практичну значущість.

Для наукового підтвердження теоретичних даних було проведено анкетування (за допомогою Google-форми) серед учителів початкової та середньої загальноосвітніх шкіл, а також викладачів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького м. Мелітополя та Мелітопольського району Запорізької області. Метою опитування було виявити той факт, як освітяни сприймають та інтерпретують поняття “фідбек” (зворотний зв'язок), встановити превалюючий тип фідбеку в педагогічній практиці учасників опитування.

Загальна вибірка респондентів налічує 90 осіб, серед яких 64,4 % – викладачі університетів, а 35,6 % – вчителі початкової та середньої загальноосвітніх шкіл. Необхідно зазначити, що для нашого дослідження предмет, який викладається, не є важливою інформацією, оскільки специфіка дисципліни не впливає на тип і якість фідбеку.

Одним із найважливіших дослідницьких запитань у нашому опитуванні було таке: “Як Ви розумієте поняття “фідбек?”. Нижче наведено деякі відповіді вчителів та викладачів на це запитання, які подаються як пряма мова:

- “Фідбек є формою заохочення учнів, завдяки якому можна вирішити деякі навчальні проблеми. Фідбек може вказати учням на їхні помилки, привернути їхню увагу до тих сфер знань, які потребують покращення. Завдяки фідбеку можна знайти рішення проблеми та мотивувати учнів рухатися далі у навчанні”.

- “Фідбек – це своєрідна оцінка, яка передбачає наявність деяких коментарів чи корегування діяльності учня, якщо це необхідно”.

- “Фідбек – це відповідь на певну реакцію, дію чи подію”.

- “Фідбек – це критичний коментар”.

- “У контексті навчання я розумію фідбек як двостороннє спілкування між учнями та вчителем”.

- “Фідбек – це відповідь на результати навчальної діяльності учнів чи неформальне спілкування з ними”.

- “Це функціонування будь-якої системи та її вплив на характер її подальшого функціонування”.

- “Фідбек дає учням можливість зрозуміти, наскільки добре вони виконали завдання. Вчитель також може отримати зворотній зв’язок від учнів, поставивши певні запитання”.
- “Це спогад, перегляд, узагальнення, аналіз”.

Аналіз відповідей учителів та викладачів на це відкрите запитання дає змогу зробити висновок, що педагоги сприймають фідбек у навчанні через його пряме значення, тобто як інформацію про реакцію на виконання завдання учнем, яка виступає стимулом для подальшого вдосконалення. Надаючи дефініцію поняття “фідбек”, учителі зазвичай використовують такі синоніми, як реакція, коментар, відповідь, вплив, спілкування та запитання.

Досить цікавим та змістовним запитанням анкети виявилось наведене нижче: “Як часто Ви надаєте фідбек своїм учням (студентам)?” Узагальнені результати відповідей представлено у Таблиці 1.

Таблиця 1

**Результати відповідей учителів та викладачів на запитання
“Як часто Ви надаєте фідбек своїм учням (студентам)?”**

| Завжди | Часто | Час від часу | Рідко | Ніколи |
|--------|--------|--------------|-------|--------|
| 38,9 % | 32,2 % | 24,4 % | 3 % | 1,5 % |

З таблиці видно, що переважна більшість педагогів систематично надають фідбек своїм учням/студентам, але необхідно підкреслити, що є частка освітян, які взагалі не звертаються до фідбеку у власній професійній діяльності. Такі результати можна пояснити декількома причинами. По-перше, ці вчителі можуть бути взагалі не ознайомлені з поняттям “фідбек”, можуть бути знайомі, але не володіють ефективними техніками надання зворотного зв’язку учням. По-друге, ця частка вчителів може гіпотетично вважати фідбек неефективним педагогічним явищем, яке вимагає часу.

Важливим аспектом дослідження було виявлення рівня поінформованості педагогів щодо наявних видів фідбеку. Переважна більшість респондентів, відповідаючи на питання: “Які види фідбеку Ви знаєте?”, вказали усний, письмовий, груповий та індивідуальний фідбек. Найменша частка педагогів вказали на невербальний фідбек. Такі результати досить чітко корелюють із відповідями вчителів та викладачів, які вони надали на запитання “Які види фідбеку Ви використовуєте у своїй педагогічній практиці?”. Аналіз отриманих даних показав, що більшість респондентів надає перевагу усному фідбеку (87,8 %). На нашу думку, такий результат є прогнозованим, оскільки вчителі звикли надавати учням усні коментарі щодо різних аспектів навчального процесу та навчальних досягнень. Окрім того, усний фідбек не забирає багато часу та не вимагає від педагога додаткових зусиль та наявності певних ресурсів. Так, 53,3 % респондентів переважно надають груповий фідбек, 50 % покладаються на ефективність письмового зворотного зв’язку, 47,8 % використовують індивідуальний фідбек для кожного окремого учня. Практично однакова відсоткова частка респондентів назвали face-to-face і онлайн-фідбек – 33,3 % та 32,2 % відповідно. Найменша кількість учителів користується у своїй професійній діяльності неформальним (18,9 %) та формальним (12,2 %) фідбеком.

Відповідаючи на запитання “Як ваші учні реагують на фідбек?”, більшість викладачів (58,9 %) підкреслили, що реакція учнів/студентів на зворотний зв’язок є переважно позитивною. Одне із запитань в опитуванні стосувалося фокусу фідбеку, який вчителі надають учням. Фідбек 84,4 % учителів був зосереджений на результатах навчання, а 46,7 % учасників опитування обрали фокусом свого зворотного зв’язку процес навчальної діяльності. Рівний відсоток викладачів сказали, що фокусом їхнього фідбеку є поведінка учня (25,6 %) та особистість учня (25,6 %).

Такі результати дають нам додаткову інформацію для роздумів, оскільки дуже важливо перенести фокус зворотного зв’язку з особистості учня на його діяльність, результативність виконаної роботи чи результати навчання. Тому вчителі повинні знати, що фідбек, який сфокусований на особистості учня, може мати шкідливі наслідки для психічного здоров’я учня, зіпсувати добрі стосунки з учителем або навіть стати причиною несприятливої атмосфери в групі. Щодо функцій зворотного зв’язку, то відповіді були такими: зворотний зв’язок підвищує мотивацію до навчання (74,4 %), покращує досягнення результатів навчання (58,9 %), створює сприятливу атмосферу на уроці (53,3 %), допомагає учням заповнити навчальні “прогалини” (1,1 %), підказує вчителю, чи досягнута мета уроку (1,1 %), сприяє встановленню емоційного контакту між учителем та учнем (1,1 %). Таким чином, фідбек надає вчителю інформацію про рівень сформованості навичок, умінь та компетентностей учня, дає уявлення про місце учня в навчальному процесі та деякі ідеї щодо того, куди рухатися в довгостроковій перспективі.

Висновки. Результати аналізу експериментальних даних підтвердили існування нагальної потреби чіткого розуміння вчителями/викладачами того факту, що фідбек є важливим для навчання та викладання. Отже, можемо констатувати, що фідбек підвищує впевненість та самосвідомість учня, стимулює мотивацію до навчання. Виконуючи цю роль у процесі навчання, фідбек стає невід’ємною частиною самого навчання. З іншого боку, учень може отримати користь лише від ефективного зворотного зв’язку, оскільки неконструктивний фідбек від вчителя чи однолітків може спричинити психологічні проблеми та демотивувати учня щодо досягнення результатів навчання. Таким чином, педагоги повинні знати, що таке зворотний зв’язок, які способи надання фідбеку існують, які види фідбеку є ефективними. Конструктивний зворотний зв’язок

має бути зосереджений не на особистості учня, а на досягнутих позитивних результатах і тій діяльності учня, яка була успішною й потребує продовження. Більш того, вчителі повинні бути обізнані з відповідними стратегіями та прийомами надання фідбеку.

Результати нашого опитування довели необхідність підвищення обізнаності вчителів щодо фідбеку, і цю роботу можна проводити у декількох напрямках, а саме: для майбутніх учителів – запровадити факультативний курс, який стосується особливостей надання фідбеку; для освітян, які вже працюють за фахом – розробити тренінгові програми з цієї тематики в межах підвищення кваліфікації.

Подальші перспективи дослідження включають аналіз найбільш ефективних типів зворотного зв'язку в педагогічній практиці, а також розгляд особливостей використання е-фідбеку як дієвого інструменту онлайн-навчання та викладання.

Використана література:

1. Барабашева И. В. Feedback как средство развития мотивации к изучению иностранного языка. *Вестник ТГПУ*. 2017. № 6(183). С. 135–140. DOI: 10.23951/1609-624X-2017-6-135-140.
2. Золочевська М. В. Зворотний зв'язок у навчальних курсах на платформах МВОК. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. № 3. С. 230–237. DOI: 10.28925/2414-0325.2017.3.230f37.
3. Корнев А. А. Обратная связь в обучении и педагогическом общении. *Rhema. Rema*. 2018. № 2. С. 112–127. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obratnaya-svyaz-v-obuchenii-i-pedagogicheskom-obschenii/viewer>.
4. Олійник Н. Ю. Зворотний зв'язок у електронному навчанні як педагогічна проблема. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2016. № 2. С. 215–225. DOI: 10.28925/2414-0325.2016.f2.215-25.
5. Akkuzu N. The Role of Different Types of Feedback in the Reciprocal Interaction of Teaching Performance and Self-efficacy Belief. *Australian Journal of Teacher Education*. 2014. Vol. 39. № 3. P. 36–66. DOI:10.14221/ajte.2014v39n3.3.
6. Binu M. The role of feedback in classroom instruction. *The Journal of ELTIF*. 2020. Vol. 5. № 4. P. 7–11. URL: https://www.researchgate.net/publication/341001451_The_role_of_feedback_in_classroom_instruction.
7. Carless D., Boud D. The development of student feedback literacy: enabling uptake of feedback. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 2018. Vol. 43. № 8. P. 1315–1325. DOI: 10.1080/02602938.2018.1463354.
8. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback. *Review of Educational Research*. 2007. Vol. 77. № 1. P. 81–112. URL: <https://www.jstor.org/stable/4624888>.
9. Hardavella G., Aamli-Gaagnat A., Saad N., Rousalova I., Sreter K. B. How to give and receive feedback effectively. *Breathe (Sheff)*. 2017. Vol. 13. № 4. P. 327–333. DOI: 10.1183/20734735.009917.
10. Mandouit L. Using student feedback to improve teaching. *Educational Action Research*. 2018. Vol. 26. № 5. P. 755–769. DOI: 10.1080/09650792.2018.1426470.
11. du Toit E. Constructive Feedback as a Learning Tool to Enhance Students' Self-Regulation and Performance in Higher Education. *Perspectives in Education*. 2012. Vol. 30. № 2. P. 32–40.

References:

1. Barabasheva I. V. (2017). Feedback kak sredstvo razvitiya motivatsii k izucheniyu inostrannogo yazyika [Feedback as a means of development of motivation for foreign language learning]. *Vestnik TGPU*. № 6(183). S. 135–140. DOI: 10.23951/1609-624X-2017-6-135-140. [in Russian]
2. Zolochevska M. V. (2017). Zvorotnyi zviazok u navchalnykh kursakh na platformakh MVOK [Feedback in training courses on MOOC platforms]. *Vidkryte osvitiwe e-seredovyshche suchasnoho universytetu*. № 3. S. 230–237. DOI: 10.28925/2414-0325.2017.3.230f37. [in Ukrainian]
3. Korenev A. A. (2018). Obratnaya svyaz v obuchenii i pedagogicheskom obschenii [Feedback in teaching and pedagogical communication]. *Rhema. Rema*. № 2. S. 112–127. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obratnaya-svyaz-v-obuchenii-i-pedagogicheskom-obschenii/viewer>. [in Russian]
4. Oliinyk N. Yu. (2016). Zvorotnyi zviazok u elektronnomu navchanni yak pedahohichna problema. *Vidkryte osvitiwe e-seredovyshche suchasnoho universytetu* [Feedback in e-learning as a pedagogical problem]. № 2. S. 215–225. DOI: 10.28925/2414-0325.2016.f2.215-25. [in Ukrainian]
5. Akkuzu N. (2014). The Role of Different Types of Feedback in the Reciprocal Interaction of Teaching Performance and Self-efficacy Belief. *Australian Journal of Teacher Education*. Vol. 39. № 3. P. 36–66. DOI:10.14221/ajte.2014v39n3.3.
6. Binu M. (2020). The role of feedback in classroom instruction. *The Journal of ELTIF*. Vol. 5. № 4. P. 7–11. URL: https://www.researchgate.net/publication/341001451_The_role_of_feedback_in_classroom_instruction.
7. Carless D., Boud D. (2018). The development of student feedback literacy: enabling uptake of feedback. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. Vol. 43. № 8. P. 1315–1325. DOI: 10.1080/02602938.2018.1463354.
8. Hattie J., Timperley H. (2007). The Power of Feedback. *Review of Educational Research*. Vol. 77. № 1. P. 81–112. URL: <https://www.jstor.org/stable/4624888>.
9. Hardavella G., Aamli-Gaagnat A., Saad N., Rousalova I., Sreter K. B. (2017). How to give and receive feedback effectively. *Breathe (Sheff)*. Vol. 13. № 4. P. 327–333. DOI: 10.1183/20734735.009917.
10. Mandouit L. (2018). Using student feedback to improve teaching. *Educational Action Research*. Vol. 26. № 5. P. 755–769. DOI: 10.1080/09650792.2018.1426470.
11. du Toit E. (2012). Constructive Feedback as a Learning Tool to Enhance Students' Self-Regulation and Performance in Higher Education. *Perspectives in Education*. Vol. 30. № 2. P. 32–40.

Goncharova O. A., Maslova A. V. Feedback in education: problems and prospects.

The article gives theoretical grounding in defining the notion of “feedback” in educational sphere, outlines the problems and prospects of feedback functioning in the educational process. Taking into account a detailed study of domestic and foreign scientist's achievements on the problem, the authors of the article give definition of the term “feedback”, reveal its features in teaching and learning, analyze the types, focus and functions of feedback. The article discusses the results of a short survey

of 90 educators from Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University and teachers of primary and secondary schools of Melitopol and Melitopol region. The survey was conducted with the help of a Google form. A detailed analysis of educators' responses is given. It discusses the types of feedback prevailing in teaching, focus and functions of feedback, as well as technologies and resources that respondents use in order to provide feedback in educational environment. Most educators perceive feedback in teaching through its direct meaning. They describe it as information about their own reactions to their students' task performance which is used to improve and stimulate teaching and learning process. Oral feedback is preferable among teachers as far as they have got accustomed to it. The authors conclude that feedback should be constructive with a focus on student achievement. Further perspectives of the research imply raising teachers' awareness of feedback through additional trainings and elective courses in pedagogical universities. Provided suggestions emphasize the need to use e-feedback techniques in teaching/learning online. Finally, the research results prove that feedback is indispensable in bringing about professional development and overall learning improvement.

Key words: constructive feedback, students, types of feedback, focus and functions of feedback, education quality, professional development, University teachers, school teachers.

УДК 378.091.12:159

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.83.09>

Грицаєнко Л. М.

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ РИТОРИКИ

Розглядається питання формування цифрової компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення риторики. У роботі обґрунтовано актуальність цього питання. Міністерство освіти і науки України одним із першочергових завдань на сучасному етапі визначає розвиток цифрових технологій, про що вказано в проєкті МОНУ Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та активне їх упровадження в процес навчання в період пандемії COVID-19 є об'єктивними чинниками необхідності набуття студентами цифрової компетентності. Сьогодні здобувачі вищої освіти, а завтра майбутні педагоги стануть інтелектуальною елітою суспільства і на них буде покладено обов'язок підготувати конкурентоспроможних фахівців, здатних до самореалізації, професійної діяльності в умовах цифрової трансформації економіки, освіти, науки, культури.

У статті звернено увагу на те, що давня лінгвістична дисципліна "Риторика", яка викладається за освітньо-професійною програмою "Професійна освіта (Технологія виробів легкої промисловості)" у Київському національному університеті технологій та дизайну, традиційно покликана формувати комунікативну (мовленнєву) компетентність, але вона, враховуючи освітні тенденції, перейменована в дисципліну "Риторика та мистецтво презентації", у якій майбутні педагоги опановують як риторичну компетентність, так і цифрову. Для визначення сутності поняття "цифрова компетентність" у роботі приділена увага затвердженому стандарту вищої освіти за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та Концепції розвитку цифрових компетентностей, у якій подано визначення цього терміна.

У статті розглянуто вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток інформаційно-освітнього середовища та активне їх упровадження в процес навчання в період пандемії COVID-19, що посприяло активній інтеграції традиційної системи навчання з новими освітніми технологіями, актуалізувало використання інтернетних соціальних мереж. Це створило реальну можливість для набуття студентами навичок цифрової компетентності. Обґрунтовано ефективність використання інформаційних освітніх технологій для формування цифрової компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення дисципліни "Риторика та мистецтво презентації".

Ключові слова: цифрова компетентність, риторика, майбутні педагоги, інноваційні освітні технології, інформаційно-освітнє середовище, інформаційно-комунікаційні технології.

Цифровізація (анг. digitalization) є сучасним трендом інноваційного розвитку всіх сфер діяльності людини і майбутньою реальністю існування людства. Наука і освіта є генераторами змістової інформації, ідей у мережі Інтернет та в інших мережах інформаційно-комунікаційного простору. У проєкті Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, поданому на обговорення Міністерством освіти і науки України, зазначено: "сьогоднішня система освіти і науки має зазнати докорінних цифрових змін і відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку для успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу. Наразі дедалі більше професій потребують набуття високого рівня цифрових компетентностей і володіння новітніми технологіями. Ця потреба також поглиблена наслідками пандемії коронавірусу, яка загострила проблему розвитку та опанування технологіями в системі освіти задля забезпечення прав громадян на якісну освіту" [7].

Актуальною є підготовка фахівців у галузі освіти, зокрема майбутніх педагогів, для роботи в умовах розвитку мережевого суспільства, цифрового світу майбутнього. У затвердженому стандарті вищої освіти за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) для першого (бакалаврського) рівня вищої